

TƏHSİLDƏ FƏRDI YANAŞMA: MÜXTƏLİF TƏHSİL EHTİYAQLARININ QARŞILANMASI

Təhsildə fərdi yanaşma müasir dövrün təhsil sistemləri üçün əhəmiyyətli və aktual bir konsepsiyadır. Bu yanaşma hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətlərini, maraqlarını və bacarıqlarını nəzərə alaraq təlim prosesinin təşkilinə yönəlmişdir. Fərdi yanaşmanın əsas məqsədi tələbələrin təhsil ehtiyaclarını təmin etməklə onların potensialını maksimum səviyyədə inkişaf etdirməkdir. Ənənəvi tədris metodlarının bütün şagirdlər üçün eyni dərəcədə təsirli olmaması fərdi yanaşmanın zəruriliyini artırır. Bu yanaşma yalnız akademik nailiyyətləri artırır, həm də şagirdlərin özünəinamını gücləndirir və onların sosial-emosional inkişafına dəstək olur.

Müasir təhsil sistemlərində fərdi yanaşmanın tətbiqi qlobal dəyişikliklərin və innovasiyaların təsiri ilə daha da önəm qazanmışdır. Şagirdlərin müxtəlif təhsil ehtiyaclarını qarşılamaq, onların şəxsi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq müasir tədris metodları tətbiq etmək və texnologiyadan effektiv istifadə etmək bu yanaşmanın əsas prinsipləridir. Təhsildə fərdi yanaşma, yalnız sinif mühitində deyil, həm də ümumi təhsil strategiyalarında tətbiq olunaraq şagirdlərin fərdi bacarıqlarını inkişaf etdirməyə şərait yaradır və cəmiyyət üçün daha hazırlıqlı fərdlərin formalaşmasına töhfə verir.

Təhsil ehtiyaclarının öyrənilməsi həm elmi-nəzəri, həm də praktiki baxımdan aktuallıq kəsb edir. Təhsil ehtiyaclarının nəzəri tədqiqi şəxsiyyətin strukturu, fəaliyyəti və həyat tərzı haqqında elmi təsəvvürləri dərinləşdirməyə imkan verir.

Bununla yanaşı, ayrı-ayrı sosial qrupların və icmaların təhsil ehtiyaclarının araşdırılması da aktuallıq daşıyır. Bu cür biliklər qrup ehtiyac-motivasiya və dəyər-tənzimləyici mexanizmlərinin spesifik xüsusiyyətlərini anlamağa, təhsil fəaliyyətinin tipoloji xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə imkan verir. Bundan əlavə, qrupun təhsil ehtiyaclarını sosial birliyin inkişaf faktoru, sosial fərqləndirmə, sosial mobillik, sosial strukturun yenidən qurulması və dəyişdirilməsi şərti kimi öyrənmək məqsədəuyğun hesab olunur.

Nəhayət, insanın obyektiv həyat şəraitinin subyektiv xarakteristikası olan təhsil ehtiyaclarının tədqiqi, cəmiyyətdə ümumi sosial vəziyyətin (ölkənin iqtisadi və mədəni inkişaf sahələrində, bazar münasibətlərinin formalaşmasında və s.) diaqnozunu qoymağa imkan verir. Təhsil ehtiyaclarının təhsil sahəsinin tənzimlənməsi mexanizmi, bu sahədə yaranmış vəziyyətin təhlili, təhsilin inkişafında ictimai rəyin rolu və onun ayrı-ayrı alt sistemlərinin dəyişməsi dinamikası kimi öyrənilməsi də əhəmiyyətlidir.

Təhsil ehtiyaclarının tədqiqinin praktik-tətbiqi tərəfinə gəldikdə isə, Rusiyada sosial quruluşun tipinin dəyişməsi və əhalinin təhsilə münasibətinin yenilənməsi şəraitində müxtəlif qrupların təhsil ehtiyaclarının xarakterini öyrənmək xüsusilə vacibdir. İstehsal və istehlak sahələrinin transformasiyası, sosial mobilliyin dinamikası, yeni sosial təbəqələrin yaranması təhsil ehtiyaclarının inkişafında mühüm amillərdir. Müxtəlif sosial təbəqələrin nümayəndələrinin təhsil ehtiyaclarının dərinlən təhlili mövcud ziddiyyətlərin həllinə mühüm töhfədir [2]

Tələbatların öyrənilməsi problemi fəlsəfi, psixoloji, sosial, pedaqoji və iqtisadi biliklər sistemində ən aktual məsələlərdən biri kimi çıxış edir. Təhsil prosesinin səmərəli təşkili və həyata keçirilməsi sosial subyektlərin müəyyən bir təhsil cəmiyyətində qarşılıqlı əlaqədə olduqları ehtiyaclar haqqında düşünülmüş təsəvvürlərə əsaslanmadan mümkün deyil. Burada biz tələbatların sosial subyektin fəaliyyətini hərəkətə gətirən ilkin stimullar olduğunu, onun mövcudluğunun obyektiv şərtlərini əks etdirdiyini və ətraf dünya ilə ən mühüm əlaqə formalarından biri olduğunu qəbul edirik.

"Təhsil tələbatları" anlayışının nəzəri təhlilinə başlamazdan əvvəl, ümumiyyətlə tələbatları, elmi kateqoriya kimi geniş tətbiq sahəsinə malik olan tələbat anlayışını nəzərdən keçirək. Əslində elə bir elmi sahə yoxdur ki, bu anlayışdan kənar qalsın – istər fəlsəfə, sosiologiya, psixologiya, iqtisadiyyat, pedaqogika və s. Bu sahələrdə tələbat anlayışı öz tətbiqini tapır. Məsələn, fəlsəfədə tələbat orqanizmin normal həyat fəaliyyətinə zəruri olan tələblərinin ödənilməsi ilə şərtlənmiş və bu tələbatın aradan qaldırılmasına yönəlmiş bir vəziyyət kimi müəyyən edilir. Tələbat, tələbatın predmetinə ehtiyacdən ibarətdir. Tələbat, onun ödənilməsi, tələbat predmetinin fəal mənimsənilməsi və istehlak prosesi vasitəsilə həyata keçirilir. Tələbatın ödənilməsi ya orqanizmin normal həyat fəaliyyətinin pozulmasına, ya da onun məhv olmasına səbəb ola bilər. Tələbat həyata keçirilməzdən əvvəl, hər hansı bir çatışmazlıq hissənin yaranması və artması kimi mövcuddur, tələbat ödənildikcə yaranan gərginlik azalır və yox olur. Yeni tələbat predmetlərinin yaranması və onların istehlakı prosesində tələbatlar meydana çıxır.

İnsanın tələbatlarının inkişafı istehsal üsulunun inkişafı prosesində və onun əsasında baş verir. İnsan üçün spesifik olan tələbatlar sosial tələbatlardır, cəmiyyətin inkişafı ilə yaranmışdır – əməyə, digər insanlarla ünsiyyətə və s. olan tələbatlar. Bioloji tələbatlar insanlarda transformasiya olunmuş formada mövcuddur, sosial tələbatlardan tamamilə təcrid olunmuş vəziyyətdə mövcud deyillər və nəhayət, sosial inkişafı vasitələnilrlər. Cəmiyyət həyatı nə qədər zəngin, müxtəlif və inkişaf etmişdirsə, insanların tələbatları bir o qədər zəngin, müxtəlif və inkişaf etmiş olur [3].

Bu, sosiologiyanın mövqeyindən tələbat anlayışının mühüm xüsusiyyətini təşkil edir. Sosiologiya nümayəndələri bu fenomeni özünəməxsus şəkildə başa düşürlər. Burada tələbatın subyektlə onun mövcudluğunun obyektiv şərtləri arasındakı spesifik qarşılıqlı əlaqələr əsasında yaranan ziddiyyət kimi baxılması ənənəvi yanaşmadır. Əslində tələbat iki "tələb"dən ibarətdir – "sənə olan tələb" (xarici zərurət) və "özünə olan tələb" (daxili zərurət). "Sənə olan tələb" sosial kontekstin, xarici şərtlərin əksidir. "Özünə olan tələb" isə yalnız xarici zərurətin daxili zərurətə (onların birləşməsinə) keçidi deyil, həm də bu xarici tələblərin insanın doğuşdan verilmiş "daxili təbiəti" (meyllər,

qabiliyyətlər, istedadlar və s.), tərbiyə prosesində sosial olaraq formalaşmış və artıq mövcud olan dəyər yönümləri, stereotiplər, təsəvvürlərlə adekvat uyğunlaşmasıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, tələbat problemi ilə bağlı fəlsəfi və sosioloji yanaşmalar psixoloji yanaşmalarla uzlaşır. Əgər sosiologiya insanların sosial tələbatlarını öyrənsə: ünsiyyətə, özünü qorumağa, özünü təsdiqləməyə, özünüinkışafa, özünüifadəyə olan tələbatlar, psixologiya tələbatı fərdin və ya sosial qrupun davranışının ilkin səbəbi, aktivliyin mənbəyi kimi araşdırır. Psixoloji elmdə fərdin tələbatlarının strukturu və inkişaf səviyyəsinə xüsusi diqqət yetirilir [4].

Hər hansı bir şeyə ehtiyac hissi narahatlıq, psixoloji olaraq narazılıq hissi yaradır. Bu gərginlik insanı aktivlik göstərməyə, gərginliyi aradan qaldırmaq üçün müəyyən addımlar atmağa məcbur edir. Tələbatın ödənilməsi – orqanizmin tarazlıq vəziyyətinə qayıtması, gərginliyin aradan qaldırılması prosesidir.

Pedaqogika üçün tələbatın insan və sosial qrupların məqsədyönlü fəaliyyətinin daxili mənbəyi kimi təhlili çox mühüm əhəmiyyət daşıyır, çünki bu, onların məqsəd yönümlərini müəyyən etməyə imkan verir. Eyni zamanda, bu, şəxsi tələbatın ictimai tələbatlarla nə dərəcədə uyğun gəldiyini aşkar etməyə imkan yaradır [1].

Gördüyümüz kimi, yuxarıda göstərilən bütün yanaşmalar üçün tələbatın subyekt üçün zəruri olan bir predmetə ehtiyac vəziyyəti kimi nəzərdən keçirilməsi xarakterikdir. Məhz buna görə də tələbat fəaliyyətin səbəbi və mənbəyi kimi çıxış edir.

Cari tədqiqat çərçivəsində şəxsiyyətin təhsil tələbatlarının mahiyyətinin tam öyrənilməsi üçün pedaqoji, sosioloji və psixoloji yanaşmalar üzərində dayanacağıq. Bu anlayışın öyrənilməsində qeyd olunan yanaşmaların sintezinin vacibliyini xüsusilə vurğulayırıq. Geniş mənada təhsil tələbatları yalnız şəxsiyyətin inkişaf üsulu kimi deyil, həm də digər tələbatların ödənilməsi vasitəsi kimi çıxış edir. Təhsil tələbatı insanın mədəni səviyyəsini yüksəltməyə və onun mahiyyət qüvvələrini reallaşdırmağa imkan verir. Hazırda yalnız özünüinkışaf deyil, həm də ona olan tələbat daha çox dəyər qazanır. Lakin bu tələbatı formalaşdırmaq və ödəmək üçün təhsil sistemini adekvat şəkildə inkişaf etdirmədən mümkün deyil.

Pedaqoji yanaşmanın təhsil tələbatına əsas mahiyyəti bunlardır:

Təhsil tələbatlarının təhsil prosesinin əsas subyektlərinə (təhsil verən və təhsil alan) münasibətdə öyrənilməsinin zəruriliyi;

Məlum olan tələbatlar əsasında təhsil müəssisəsinin daxili və xarici fəaliyyət siyasəti və strategiyasının müəyyən edilməsinin vacibliyi;

Tədris-tərbiyə prosesinin bütün subyektlərinin təhsil tələbatlarının formalaşdırılması və ödənilməsi üçün pedaqoji şəraitin işlənilib hazırlanmasının zəruriliyi.

Problemin pedaqoji araşdırılması təhsilin daha da islahatı üçün çox dəyərli material verir, çünki onu davam etdirməzdən əvvəl təhsil prosesinə daxil olan sosial birliklərin tələbatlarını bilmək və yalnız bu əsasda zəruri dəyişikliklər həyata keçirmək lazımdır. Bundan əlavə, pedaqoji elmin mövqeyindən təhsilə olan tələbat təhsil prosesinin subyektinin motivasiya mexanizminin bir elementi kimi çıxış edir. Bu mexanizm subyektin tələbatlarını, maraqlarını, dəyər yönümlərini, motivlərini və fəaliyyət məqsədini əhatə edir. Belə bir mexanizmin mövcudluğu, əsas elementi tələbat olan bu mexanizm, təhsil prosesinin idarə olunması üçün əlverişli rolunu oynayır və şəxsiyyətin inkişafı və özünüinkışafına nail olunmasına töhfə verir. Təhsildə fərdi yanaşmanın effektiv tətbiqi üçün bir sıra strategiyalar mövcuddur:

Texnologiyadan istifadə: Rəqəmsal təhsil vasitələri fərdi yanaşmanı təmin etmək üçün geniş imkanlar yaradır. Məsələn, adaptiv tədris platformaları tələbənin səviyyəsinə uyğun tapşırıqlar təqdim edə və onların inkişafını izləyə bilər.

Müəllimlərin peşəkar inkişafı: Müəllimlərin fərdi yanaşma üzrə bilik və bacarıqlarının artırılması bu prosesin əsas elementlərindən biridir. Müəllimlər tələbələrin ehtiyaclarını düzgün müəyyən etmək və uyğun metodlar seçmək üçün xüsusi təlimlər almalıdırlar.

Fərdi tədris planlarının hazırlanması: Tələbələr üçün xüsusi təhsil planlarının hazırlanması onların təhsil prosesini fərdiləşdirməkdə əsas rol oynayır. Bu planlar həm tələbənin məqsədlərini, həm də onların əldə etdiyi nailiyyətləri əks etdirməlidir.

Təhsildə fərdi yanaşmanın tətbiqi bir sıra çətinliklərlə də müşayiət olunur:

Resursların məhdudluğu: Xüsusilə geniş siniflərdə fərdi yanaşmanın təmin edilməsi üçün əlavə resurslar tələb olunur. Müəllimlərin iş yükü də bu prosesdə artmış olur.

Vaxtın məhdudluğu: Müəllimlər hər bir tələbəyə fərdi yanaşma tətbiq etmək üçün kifayət qədər vaxt tapa bilməyə bilər.

Qiymətləndirmə çətinlikləri: Fərdi yanaşma tətbiq edilərkən hər bir tələbənin inkişafını ədalətli və obyektiv şəkildə qiymətləndirmək çətin ola bilər.

Təhsildə fərdi yanaşma, tələbələrin müxtəlif ehtiyaclarını qarşılamaq və onların təhsil prosesində maksimum inkişafını təmin etmək üçün əvəzolunmaz bir yanaşmadır. Bu metod yalnız tələbələrin akademik nailiyyətlərini artırır, həm də onların sosial və emosional inkişafına müsbət təsir göstərir. Azərbaycanda təhsil sisteminə fərdi yanaşmanın geniş tətbiqi üçün texnologiyanın imkanlarından istifadə etmək, müəllimlərin peşəkar inkişafını təmin etmək və resursları artırmaq vacibdir. Bu, ölkənin gələcək nəslinin daha hazırlıqlı və rəqabətqabiliyyətli olmasını təmin edəcəkdir.

Təhsildə fərdi yanaşma müasir təhsil sistemlərinin dayanıqlı inkişafı üçün əsas amillərdən biridir. Hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətlərini və təhsil ehtiyaclarını nəzərə alaraq tətbiq edilən bu yanaşma, tələbələrin potensialını tam şəkildə üzə çıxarmağa və onların təhsil prosesindən daha çox faydalanmasına imkan verir. Bununla yanaşı, fərdi yanaşma akademik nailiyyətləri artırmaqla yanaşı, şagirdlərin özünəinamını gücləndirir, onların sosial və emosional inkişafını dəstəkləyir. Müasir təhsil mühitində bu yanaşmanın geniş tətbiqi, yalnız tələbələr üçün deyil, həm də cəmiyyətin ümumi inkişafı üçün əhəmiyyətli nəticələr yaradır.

Azərbaycanda təhsildə fərdi yanaşmanın daha geniş şəkildə tətbiq edilməsi üçün bir sıra addımlar atılmalıdır. Müəllimlərin peşəkar inkişafını dəstəkləmək, texnologiyadan səmərəli istifadəni təmin etmək və resursları artırmaq bu prosesin mühüm elementləridir. Həmçinin, fərdi yanaşmanın tətbiqi zamanı yaranan çətinliklərin, o cümlədən resurs və vaxt məhdudiyyətlərinin aradan qaldırılması üçün uyğun strategiyalar hazırlanmalıdır. Bu yanaşmanın təhsil sistemində daha geniş tətbiqi, tələbələrin yalnız akademik uğurlarını deyil, həm də onların gələcəkdə daha hazırlıqlı və rəqabətqabiliyyətli fərdlərə çevrilməsini təmin edəcəkdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Гершунский Б.С. (2008). Философия образования для XXI века. – М.: Совершенство, 608 с.
2. Макушева С.Л. (2009). Формирование потребности в образовании и ее реализация в учебном заведении: дис. ...канд. пед. наук. – Екатеринбург. – 152 с.
3. Онипко А.А. (2013). Образовательные потребности и траектории современной молодежи // Дискуссия (политематический журнал научных публикаций). – № 2 (32).
4. Осипова Г.В. (2008). Российская социологическая энциклопедия / под общ. ред. – М.: НормаИнфра-М. – 672 с.

Təhsildə fərdi yanaşma: müxtəlif təhsil ehtiyaclarının qarşılınması

XÜLASƏ

Təhsildə fərdi yanaşma hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətlərini, maraqlarını və təhsil ehtiyaclarını nəzərə alaraq onların potensialını maksimum səviyyədə inkişaf etdirməyi hədəfləyən müasir təhsil yanaşmasıdır. Bu məqalədə fərdi yanaşmanın mahiyyəti, təhsil prosesindəki rolu və müxtəlif təhsil ehtiyaclarının qarşılınmasında əhəmiyyəti araşdırılmışdır. Fərdi yanaşmanın tətbiqi yalnız şagirdlərin akademik nailiyyətlərini artırır, həm də onların sosial və emosional inkişafını dəstəkləyir. Məqalədə, həmçinin, fərdi yanaşmanın səmərəli tətbiqi üçün texnologiyanın rolu, müəllimlərin peşəkar inkişafı və resursların optimallaşdırılması kimi əsas aspektlərə diqqət yetirilmişdir.

Açar sözlər: Fərdi yanaşma, təhsil ehtiyacları, təhsil prosesi, texnologiya, sosial inkişaf

Индивидуальный подход в образовании: удовлетворение разнообразных образовательных потребностей

РЕЗЮМЕ

Индивидуализированный подход к образованию — современный образовательный подход, направленный на максимальное раскрытие потенциала каждого учащегося с учетом его индивидуальных особенностей, интересов и образовательных потребностей. В статье рассматривается сущность индивидуального подхода, его роль в образовательном процессе, а также его значение в удовлетворении различных образовательных потребностей. Применение индивидуального подхода не только повышает успеваемость учащихся, но и способствует их социальному и эмоциональному развитию. В статье также рассматриваются такие ключевые аспекты, как роль технологий для эффективной реализации индивидуального подхода, профессионального развития педагогов и оптимизации ресурсов.

Ключевые слова: Индивидуальный подход, образовательные потребности, образовательный процесс, технология, социальное развитие.

Individual approach in education: meeting diverse educational needs

Summary

Individual approach in education is a modern educational approach that aims to develop the potential of each student to the maximum level, taking into account their individual characteristics, interests and educational needs. This article examines the essence of the individual approach, its role in the educational process and its importance in meeting diverse educational needs. The application of an individual approach not only increases the academic achievements of students, but also supports their social and emotional development. The article also focuses on key aspects such as the role of technology for the effective application of an individual approach, the professional development of teachers and the optimization of resources.

Keywords: Individual approach, educational needs, educational process, technology, social development

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova